

Μακεδονικά

Τόμ. 30, Αρ. 1 (1996)



Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά

Αντώνης Μιχ. Κολτσιδάς

doi: [10.12681/makedonika.259](https://doi.org/10.12681/makedonika.259)

Copyright © 2014, Αντώνης Μιχ. Κολτσιδάς



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κολτσιδάς Α. Μ. (1996). Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά. *Μακεδονικά*, 30(1), 363–367. <https://doi.org/10.12681/makedonika.259>

τομείς των προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με το τέλος του 19ου αιώνα, ο οποίος συμπίπτει και με την έναρξη της κάμψης αυτών των δραστηριοτήτων (α. Αντικατάσταση των «σχολείων του Μαργαρίτη» με τα «προξενικά», β. Η εκπαιδευτική κατάσταση στο βιλαέτι Ιωαννίνων, γ. Υποχώρηση της προπαγάνδας στην Πίνδο, δ. Ανακήρυξη του Ανθίμου Γκέτση ως Εξάρχου, ε. Επικράτηση του Μαργαρίτη - Εμφάνιση ανταρτικών σωμάτων, στ. Η ιταλική υποστήριξη - Τα γεγονότα του 1896, ζ. Ανεπιτυχής εκμετάλλευση της ήττας του 1897, η. Η ρωσική συμπαράσταση, θ. Τα ελληνικά σχολεία, ι. Ζυμώσεις για ελληνορουμανική συνεννόηση, ια. Απόπειρες για εξουδετέρωση του ελληνικού στοιχείου των παραμεθορίων περιοχών, ιβ. Τα γεγονότα του 1898, ιγ. Διερεύνηση των προθέσεων της κυβέρνησης Sturdza, ιδ. Η πολιτική της κυβέρνησης των συντηρητικών, ιε. Τα ρουμανικά σχολεία στο βιλαέτι Ιωαννίνων και η κατάσταση στην Πίνδο το 1899).

Τέλος, στις διαπιστώσεις και στα συμπεράσματα συνοψίζονται τα επιτεύγματα της ρουμανικής προπαγάνδας στο τελευταίο μισό του 19ου αιώνα, καθώς επίσης και η αντίδραση των παραγόντων, οι οποίοι οδήγησαν στην εξουδετέρωσή της. Και το βιβλίο κλείνει με τις σελίδες 409-452, όπου περιέχεται η εκτενής βιβλιογραφία (I. Πηγές - Ανέκδοτες: I. Ιστορικών Αρχείων Υπουργείου Εξωτερικού της Ελλάδος - Α' Αρχείο, Β' Αρχείο, Γ' Κεντρική Υπηρεσία (ΚΥ-ΑΑΚ), II. Archive du Ministère des Affaires Etrangères, III. Haus - Hof - und Staatsarchiv, Politisches Archiv, IV. Αρχείο Οικουμενικού Πατριάρχου, Κώδικες Πατριαρχικής Αλληλογραφίας, V. Αρχείο Μητροπόλεως Ιωαννίνων, II. Γενικά βοηθήματα —όπου όμως παραλείπονται μερικά εξειδικευμένα έργα), το αναλυτικό Ευρετήριο ονομάτων και όρων, το κατατοπιστικό Summary και τέσσερις —σχετικοί με τη χωροθεσία των βλαχόφωνων οικισμών— χάρτες και σχεδιαγράμματα.

Παρουσιάζοντας τελικά το βιβλίο της Ελευθερίας Ι. Νικολαΐδου, παρατηρούμε ότι αυτό κινήθηκε μέσα στα πλαίσια μιας γερής ιστορικής εκμηρίωσης και τονίζουμε τη χρησιμότητά του ως προς της συνολική ερμηνεία της ρουμανικής προπαγάνδας κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Οπωσδήποτε η συνέχιση της σχετικής εργασίας από τη συγγραφέα και για τη διάρκεια του αιώνα μας (και μέχρι το 1940), καθώς επίσης και η αντίστοιχη συνολική καταγραφή της ρουμανικής προπαγάνδας στον ευρύτερο μακεδονικό χώρο θα προσθέσουν πολλά στην ερμηνεία του φαινομένου και θα συνθέσουν ευκρινέστερα το ύψος και το σθένος της εθνικής αντίστασης των Κουτσοβλάχων μας.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ

Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, *Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1996, έκδοση «Αδελφών Κυριακίδη», σσ. 452

Ο Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, καθηγητής της Ιστορίας του Ελληνισμού στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, είναι γνωστός ερευνητής και πνευματικός άνθρωπος στο πανεπιστημιακό και κοινωνικό χώρο της Θεσσαλονίκης. Το έργο του αναφέρεται κατά κύριο λόγο στον Ελληνισμό του ευρύτερου μακεδονικού και θρακικού χώρου και καλύπτει με ακρίβεια, σαφήνεια και επιστημονική πληρότητα την ιστορική του διαδρομή στη διάρκεια κυρίως των τριών τελευταίων αιώνων.

Με το σημερινό νέο έργο «Θεσσαλονίκεια και Μακεδονικά» έρχεται να καλύψει και να ολοκληρώσει μια ευρύτερη προσπάθεια, η οποία άρχισε από το 1990, με την έκδοση του πρώτου τόμου «Πραγματεία περί Μακεδονίας - Μελέτες και άρθρα για την πνευματική κίνηση και ζωή της Νεότερης Μακεδονίας», που αποτελούσε μια πρώτη συνολική συμβολή στη γνώση της νεότερης ιστορίας της Μακεδονίας. Με το σημερινό του έργο —το δεύτερο τόμο— συμπληρώνεται η όλη προσπάθεια, η οποία έχει να κάνει με τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία, πόλη και χώρας που έδωσαν και το δικαιολογημένο τίτλο στις σχετικές μελέτες αυτού του βιβλίου «Θεσσαλονίκεια και Μακεδονικά».

Στον τόμο αυτό ο συγγραφέας με απόλυτη επιτυχία —η οποία πηγάζει από τη μεθοδική και εμπειριστατωμένη διεύθυνση της ιστορικής του έρευνας στα γεγονότα και συμβάντα που παρουσιάζει— «ιχνηλατεί» βασικά ζητήματα του μακεδονικού χώρου και χρόνου με τελικό αποτέλεσμα να αποτελούν βασικά και χρήσιμα μελετήματα για την ιστορική βιβλιογραφία, την εκπαιδευτική διεργασία και τον απαιτητικό μελετητή. Τα μελετήματα που περιέχονται στο νέο έργο γράφτηκαν από το συγγραφέα στα χρόνια 1990-1995. Αλλά από αυτά εμφανίστηκαν σε συνέδρια και άλλα παρουσιάζονται για πρώτη φορά, βγαλμένα απευθείας από την πολύγραφο πένα του, η οποία έμαθε αβίαστα και πηγαία να ακολουθεί τις πυκνές και ένδοξες γραμμές των αγώνων, των θυσιών και του πολιτισμού του μακεδονικού ελληνισμού.

Ο Αθανάσιος Καραθανάσης παρακολουθεί μέσα από τις σελίδες των μελετημάτων του τη Θεσσαλονίκη από τα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι τις ημέρες μας, με την πολυσυμμαντη συμβολή της τόσο στο εθνικό πλαίσιο όσο στο οικονομικό, το κοινωνικό και το θρησκευτικό. Ζωντανεύουν έτσι δραστηριότητες και μνήμες που αναφέρονται στην εθνική συμβολή και τον εθνικό Αγώνα της Θεσσαλονίκης, στην εμπορική της κίνηση, στις αρχαιότητες της, στους σύνοικους πληθυσμούς της, στη συμβολή των Ιεραρχών της στη γενική ανάταση του έθνους, στην πνευματική της κίνηση και δραστηριότητα κ.ά.

Στο γενικότερο μακεδονικό χώρο ερμηνεύονται φορείς και προσωπικότητες που οριοθέτησαν το ανάστημα της Μακεδονίας και στάθηκαν οδηγητές για την πορεία και το μεγαλείο της. Χαρτογραφείται η τεράστια πνευματική, πολιτιστική και χωροταξική της παρουσία στους χρόνους από το 15ο μέχρι και το 18ο αιώνα και επισημειώνεται οι κλοπές των αρχαιολογικών θησαυρών και των πολύτιμων χειρογράφων προς την Ευρώπη. Επισημάζεται επίσης και η μακεδονική παρουσία στην Κεντρική Ευρώπη με την πνευματική, εμπορική και εκπαιδευτική δραστηριότητα επίλεκτων αποδήμων Μακεδόνων. Στη συνέχεια αναδεικνύεται η υπεροχή της ελληνικής εκπαίδευσης κατά την τουρκοκρατία και τονίζεται ιδιαίτερα η πνευματική κίνηση και η λογοτεχνία μέσα στα πλαίσια των μακεδονικών δρωμένων.

Ο συγγραφέας ερμηνεύει και συγκεκριμένες δραστηριότητες και πολιτισμικές ενότητες μακεδονικών τόπων και πόλεων. Έτσι παρουσιάζει εθνικές, ιστορικές, πνευματικές, θρησκευτικές και εκπαιδευτικές ενότητες, οι οποίες αναφέρονται στους αντίστοιχους τόπους και τις κοινωνίες των Σερρών, του Νευροκοπίου, της Νιγρίτας, της Δράμας, της Πιερίας, της Έδεσσας, της Φλώρινας και της περιοχής της και του Μοναστηρίου της Άνω Μακεδονίας.

Το βιβλίο του Αθανασίου Καραθανάση —ένας επιβλητικός και καλαίσθητος τόμος 452 σελίδων— εντυπωσιάζει για την πλούσια και βαθιά τεκμηριωμένη ιστορική ερμηνεία του.

Στην αρχή και σε ένα τετρασέλιδο κείμενο με τον ευρηματικό τίτλο «Τοις εντευ-

ξομένους» ο συγγραφέας εκφράζει την ικανοποίησή του για την ολοκλήρωση του διτομου έργου του για τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία, με αφετηρία το 1990, τη «χαλεπή» εκείνη εποχή της ελληνοσκοπιανής διαμάχης. Στη συνέχεια οριοθετεί χρονικά και θεματικά τα μελετήματα του βιβλίου του και αναφέρεται σ' αυτά με σύντομες αναφορές και κλείνει με σχετικές ευχαριστίες για την πορεία της συγγραφής και της έκδοσης του νέου του βιβλίου.

Μετά το προλογικό σημείωμα αναπτύσσονται τα 25 πολύ ενδιαφέροντα ιστορικά θέματά του, τα οποία συμπεριέχονται σε τρεις μεγάλες ενότητες:

Α' Θεσσαλονίκη και Μακεδονία.

1. Οι Μακεδόνες βασιλείς Φίλιππος και Αλέξανδρος στη γραμματεία της εποχής των Παλαιολόγων: εμνηνία κεμένων λογίων βυζαντινών συγγραφέων, τα οποία αναφέρονται στους μακεδόνες βασιλείς Φίλιππο και Μέγα Αλέξανδρο. Μ' αυτά —του Δημητρίου Κυδωνί, του πατριάρχη Φιλόθεου Κόκκινου, του Θεόδωρου Μετοχίτη, του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, του Μανουήλ Παλαιολόγου, του Νικηφόρου Γρηγορά, του Ιωσήφ Καλόθετου κ.ά.— ενδυναμώνεται το εθνικό ψυχικό φρόνημα μπροστά στον εμφανιζόμενο οθωμανικό κίνδυνο.

2. Οι Ευρωπαίοι χαρτογράφοι και η Μακεδονία (15ος-18ος αιώνας): εδώ επιχειρείται με την παράθεση των απόψεων των Ευρωπαίων χαρτογράφων να πιστοποιηθεί και από ξένες πηγές η πραγματική οριοθέτηση του βόρειου ελληνικού κόσμου, ο οποίος παραβιάστηκε με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου στα 1913.

3. Περιπετειώδης η «πορεία στα ξένα» αρχαιοτήτων από την Μακεδονία: εξετάζεται η πολιτιστική αφαιμάξη του ευρύτερου μακεδονικού χώρου με τις κλοπές αρχαιοτήτων και χειρογράφων κυρίως μετά το 1600 και εκτίθεται η περιπετειώδης πορεία τους προς την Ευρώπη.

4. Από την πολιτισμική δραστηριότητα των ελληνικών εμπορικών κομπανιών της Τρανσυλβανίας: εξετάζεται η μακεδονική παρουσία στην Κεντρική Ευρώπη και ιδιαίτερα οι εμπορικές κομπανίες του Brasov και του Sibiu στην προοπτική της εκκλησιαστικής και της εκπαιδευτικής τους ζωής —άρρηκτα δεμένες με τον τόπο καταγωγής των μελών τους (Σέρρες, Μελένικο, Κοζάνη, Γιάννινα) και το Άγιο Όρος.

5. Τα Ελληνικά Σχολεία στην Τουρκοκρατούμενη Μακεδονία: συναγωγή όλων των ειδήσεων για την παιδεία στη Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία (δάσκαλοι, σχολεία, φορείς, Σύλλογοι). Ο Αγώνας και η υπεροχή της ελληνικής παιδείας και μέσω αυτής η υπεροχή του Ελληνισμού στα οδυνηρά χρόνια της διαμάχης των εθνοτήτων κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα.

6. Θεσσαλονικείς και άλλοι Μακεδόνες συνδρομητές βιβλίων στις παραμονές του 1821 ή Μακεδονικά Προσωπογραφικά: επιχειρείται να παρουσιαστεί η κίνηση των ιδεών, όπως προκύπτει από το βιβλίο και τα προσωπικά και τα βιβλιογραφικά στοιχεία των Μακεδόνων συνδρομητών βιβλίων της περιόδου 1800-1821 —των εντοπίων κατοίκων και της διασποράς.

7. Ιστορία και Λογοτεχνία - Το παράδειγμα του Μακεδονικού Αγώνα: ερευνά την επίδραση της ιστορίας των μακεδονικών δρωμένων στη λογοτεχνία μας.

8. Η Μονή Ξηροποτάμου, η Θεσσαλονίκη και η Μακεδονία: ερευνά τη βοήθεια της Μονής Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους προς τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα.

Β' Η Νεότερη Θεσσαλονίκη

1. Η Θεσσαλονίκη κατά τα τέλη του ΙΗ' και τις αρχές του ΙΘ' αιώνα. Ειδήσεις

από τα γαλλικά αρχεία: ειδήσεις για τη Θεσσαλονίκη μέσα από τις αναφορές των Γάλλων προξένων της, οι οποίες αφορούσαν τις μακεδονικές αρχαιότητες και τα χειρόγραφα, την εμπορική κίνηση, τα σύνοικα έθνη, τη συρροή των ξένων, τις αποδημίες, την προετοιμασία του Αγώνα και τις σερβικές επαναστάσεις.

2. Η Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης και ο τελευταίος κώδικας των Πρακτικών: αναφέρεται στον παλαιότατο εκκλησιαστικό θεσμό της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης, η οποία καταγέθηκε το 1924 και συνδέθηκε στη συνέχεια με την ευρεία περιοχή της πόλης της Θεσσαλονίκης (1. Ιστορική αναδρομή, 2. Η διοίκηση της Επισκοπικής Συνόδου, 3. Εθνικά προβλήματα - Ξένες προπαγάνδες, 4. Παιδεία, 5. Ποιμαντική φροντίδα, 6. Το ενδιαφέρον για την κοινωνία, 7. Μονές, 8. Το ζήτημα των Νέων Χωρών, 9. Οικονομία, 10. Κωδικολογικά).

3. Η πρώτη δωδεκαετία, εν μέσω θυέλλης, της αρχιερατείας του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου Αλεξιάδου (1912-1924), 4. Το περιοδικό «Γρηγόριος ο Παλαμιάς» και η Θεσσαλονίκη (1917-1951): ο Γεννάδιος και η εποχή του, 5. Σχέσεις της Ισραηλιτικής Κοινότητας και του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου (1912-1951), 6. Κατάλογος εγγράφων και εντύπων φακέλου του Γενναδίου Αλεξιάδου: τέσσερις μελέτες αφιερωμένες στο Γεννάδιο Αλεξιάδη (1912-1951) — με άμεση αναφορά στη Θεσσαλονίκη, όπου υπήρξε ποιμενάρχης για σαράντα περίπου χρόνια, διατρέχοντας έτσι την τραγική εναλλαγή των γεγονότων της εποχής.

7. Τα Κοιμητήρια της Θεσσαλονίκης στην Ιστορία και στη Λογοτεχνία: ιστορική εξέταση των δυο κοιμητηρίων της Θεσσαλονίκης, της Ευαγγελιστρίας και της Αγίας Παρασκευής.

Γ' Μακεδονικές πόλεις και άλλα. 10 ενδιαφέρουσες μελέτες για μακεδονικούς τόπους και οικισμούς: 1. Βιβλιογραφικά και άλλα περί της Ιερής Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών κατά την Τουρκοκρατία, 2. Ο Ελληνισμός του Νευροκοπίου από τα μέσα του 19ου αιώνα έως το 1913 (Α. Το Νευροκόπι, Η εμφάνιση της βουλγαρικής Εξαρχίας στο Νευροκόπι, Η εκπαίδευση στο Νευροκόπι, Β. Η περιφέρεια του Νευροκοπίου), 3. Σερβαίοι Απόδημοι στις παραδουνάβιες ηγεμονίες (18ος-19ος αιώνας), 4. Βιβλιογραφικό σχέδιασμα περί της Νιγρίτας και της περιοχής της, 5. Εκκλησιαστικά και ιστορικά της Δράμας και της περιοχής της κατά την Τουρκοκρατία, 6. Κωνσταντίνου Θ. Τσώπρου, Αναμνήσεις (Μελένικο-Θεσσαλονίκη), 7. Νέες ειδήσεις για την Επανάσταση του 1821 στην Πιερία από τα γαλλικά αρχεία, 8. Εκ της νεωτέρας εκκλησιαστικής ιστορίας της Εδέσσης, 9. Σύντομη ιστορία της Φλώρινας και της περιοχής της ως το 1912 (Α. Η Φλώρινα, Β. Η περιοχή της Φλώρινας: το Τρίβουνο, οι Καριές, ο Λαιμός, ο Λευκών, η Μικρολίμνη, η Καλλιθέα, το Βατοχώρι, οι Φαραδες, το Πράσινον, ο Άγιος Γερμανός, ο Άγιος Αχιλλεύς, η Οξιά, τα Άλωνα, η Κρυσταλλοπηγή, το Ανταρτικό, το Πισοδέρι, ο Κώττας, το Τρίγωνον, η Σκοπιά, η Κάτω Υδρούσα, η Τριανταφυλλιά, η Ατραπός, το Πέρασμα, η Λεπτοκαρδιά, ο Πολυπόταμος, η Δροσοπηγή, το Φλάμιτσορο, το Αρμιοχώρι, το Αμμοχώρι, το Μεσσήνη, η Παλαιστρα, η Σιταριά, το Κλειδί, η Αχλάδα, η Μελίτη, ο Σκοπός, οι Λόφοι, η Κέλλη, η Ιτιά, η Παπαγιάνη, το Παρόρειο, το Εθνικό, η Αγία Παρασκευή, οι Κάτω Κλεινές, ο Πολυπλάτανος, η Καλλινίκη, η Νίκη, το Κρατερό, ο Ακρίτας, η Πρώτη, η Κλαδοράχη, ο Αετός, η Περικοπή, το Σκλήθρο, ο Άγιος Παντελεήμων, το Αμύνταιον, ο Πετρών, το Ξινό Νερό, η Ασπρόγεια, το Λέχοβο, το Νυμφαίον (η παλιά Νέβεσκα) και η Βευή—χρησιμότερες είναι οι βιβλιογραφίες που ακολουθούν κάθε οικισμό), 10. Σύντομη ιστορία του Μοναστηρίου της Πελαγονίας.

Και το βιβλίο κλείνει με τις σελίδες 401-452, στις οποίες περιέχεται το *Résumé* με την αναφορά των 25 μελετών με τις σύντομες περιγραφές τους και το εκτενέστατο και χρησιμότερο γενικό ευρετήριο των 44 σελίδων, ενώ το εξώφυλλο κοσμείται από το ζωγραφικό έργο του καθηγητή της Πολυτεχνικής Σχολής του Α.Π.Θ. Νικολάου Μουτσόπουλου «Ιστορικές Μνήμες Βυζαντίου».

Παρουσιάζοντας συνολικά το βιβλίο του Αθανασίου Ε. Καραθανάση «Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά» παρατηρούμε ότι αποτελεί ένα βασικό βοήθημα και συγχρόνως «εργαλείο» για τη γνώση και κυρίως την ερμηνεία εθνικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών «διαδρομών», γεγονότων δηλαδή και συμβάντων του μακεδονικού χώρου. Οι ιστορικές του επισημάνσεις και αναφορές φωτίζουν σημεία και θέματα σημαντικότερα ως προς την ερμηνεία της συνολικής ιστορίας του Ελληνισμού.

Με την έννοια αυτή τα σχετικά μελετήματα πλουτίζουν τη γενικότερη γνώση μας για τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία, συμβάλλουν στη συνοχή του σύνολου ελληνικού πολιτισμού και προάγουν την επιστήμη της Ιστορίας· αποτελούν εθνική και κοινωνική συμβολή και μένουν στην ιστορική βιβλιογραφία.